

Színház a játékban, játék a színházban

Romankovics Edit³

Az alábbiakban ismertetésre kerülő drámaóra 1995 áprilisában készült a felsőfokú drámajáték-vezetői vizsgára Gödöllőn, s ezideig két alkalommal volt lehetőségem gyakorlatban is kipróbálni. Elsőként a vizsgán, felnőtt résztvevőkkel, majd – természetesen változtatásokkal – a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ munkatársainak segítségével, egy budapesti általános iskolai negyedik osztályában. Az órát eredetileg 10-12 éves gyerekek számára készítettem, ám az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a központi probléma, kisebb-nagyobb változtatásokkal, különböző életkorú és összetételű csoportok számára is érdekessé, vizsgálhatóvá tehető. Különösen érdekes lehet a játék olyan gyerekekkel, akiknek „szinjátszós” tapasztalataik vannak, mivel a játék résztvevői vándorszínészek szerepét veszik fel.

A következőkben a *drámaóra vázlat*a olvasható, melyről korántsem gondolom, hogy változtatások nélkül bármilyen csoporttal megvalósítható. Figyelembe véve a játékban résztvevők életkorát, a drámában való jártaságukat, szükségszerű lehet bizonyos pontokon más, az adott csoport számára megfelelő drámamód, drámatechnika alkalmazása.

A drámaóra fókuszában az a kérdés áll, hogy vajon meddig vagyunk képesek kitartani saját véleményünk, hitünk, igazságunk mellett a zsarnoki hatalommal szemben?

Az óra bizonyos részeire érvényes fókusz (nevezhetnénk *részfókusz*nak is): milyen lehetőségeink vannak az ellenállásra, a szembeszállásra?

Tárgyak és kellékek a drámában

A bemutatásra kerülő drámaóra különlegessége, hogy a játékban igen sok tárgyat, kelléket használnak a résztvevők. Ezek egy része a dráma során szimbólummá válhat (játszási engedély, maszkok), mások a szereppel való azonosulást, a drámai kontextusba való mélyebb bevonódást segíthetik (képek, rajzok, jelmezek). Ám könnyen veszélyessé válhat használatuk, ha nem a megfelelő helyen s módon építjük be ezeket a játék folyamatába. Előfordulhat, hogy „...túl sok figyelmet fordítunk a külsőségekre, a dráma megreked a furcsa kalapok és a bohócjárás jópofaságának szintjén.” (Neelands). Elkerülhetjük ezt azzal, ha mindig jól előkészítjük a tárgyak, kellékek megjelenését, illetve ha használatukat rendre konkrét, pontosan meghatározott feladatokhoz kötjük.

Az órában szereplő történetről – röviden

Játékunk színtere a középkori Anglia. Ezidőtájt a hatalom egy zsarnok uralkodó kezében van (képzeletbeli király – VI. Edward). A nép sokat szenved uralkodása alatt, ám senki nem mer szembe szállni a zsarnok hatalommal, nem merészeli a király szemébe mondani az igazságot. Így mindenhol nagy-nagy lelkesedéssel fogadják azokat a színtársulatokat, amelyek – az országot járva – nem hallgatják el a gonosz király rémtetteit, előadásaikkal tiltakoznak a zsarnokság ellen. Az egyik ilyen társulatot éri aztán a „nagy szerencse”, hogy a király születésnapján játszhatnak a palotában. Az udvari krónikás által megírt darabot – mely VI. Edward hőstetteiről szól! – kell színre vinniük.

A foglalkozás vázlat

1. A kontextusépítés előkészítése

A résztvevők körben foglalnak helyet, a kör közepén egy óriási batyu van. Ebből a hatalmas batyuból „bújik majd elő” minden olyan tárgy, melyet a játékban használni fogunk. A drámatanár elmondja, hogy történetünk a középkori Angliában játszódik, s a batyuból előkerülő középkori krónikából felolvass egy rövid részletet (lásd a mellékletet). Ezután tanári közlésként hangzik el az is, milyen kitüntetett szerepük volt ebben az időben a vándor színtársulatoknak. A színészek voltak azok, kik előadásaik segítségével, a művészet eszközeivel felemelhettek és felemelték szavukat a zsarnokság, a király ellen.

2. Szerepfelajánlás, a szerepek előkészítése

Az egyik leghíresebb, legkedveltebb vándortársulat tagjainak szerepét ajánlja fel a drámatanár a résztvevőknek. Ezen a ponton – még a szerepbélés előtt – szükségünk van néhány fontos információra a vándorszínészek életéről. Ezek az információk különböző módokon kerülhet a játékba. Ha a résztvevők (vagy közülük néhány)

³ A szerző a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ munkatársa, tagja a Káva Színházi Nevelési Csoportnak (munkája mellett levelező tagozaton tanul a Budapesti Tanítóképző Főiskolán, jelenleg másodéves hallgató).

nyan!) elegendő tárgyi tudással rendelkeznek, akkor egy rövid beszélgetésnél nem kell több a „közös tudás” összegyűjtéséhez, amellyel már beléphetünk a történetbe. Ha nem, akkor a színtársulatok, színészek életét ábrázoló képek, rajzok válhatnak a beszélgetés kiindulópontjává (pl. korabeli színész jelmezben, vándorszínészek szekere, tábora, plakátok stb.).

3. Jelenetek a színészek életéből

Nagycsoportban összegyűjtünk a vándorszínészek életéből néhány jellemző epizódot, pillanatot, majd a drámatanár arra kéri a résztvevőket, hogy alkossanak kisebb csoportokat, és készítsenek rövid jelenetet, vagy néhány állóképet (tablót) ezekről:

- Bemutató előtti főpróba.
- Hogyan fogadják a társulatot egy kisebb faluban?
- Mihez kezdenek a színészek, ha nincs pénzük díszletre, jelmezre?
- A nagy sikerű bemutató utáni pillanatok.

A kicscsoportokban elkészült jeleneteket bemutatjuk a többieknek.

4. Szerepválasztás

A drámatanár elmondja, hogy abban a társulatban, amelynek tagjai vagyunk, mindenkinek van egy jellemző szerepköre, majd felolvassa a szerepkörökről készült listát (melléklet). Ezután a résztvevők kicscsoportokban kiválaszthatják, mi a nevük és a szerepkörük az adott társulatban. Mindezeket beleírjuk a szekérről készült rajzba. Ezen a ponton döntjük el azt is, hogy ki lesz a társulatvezető, s mi legyen a színészcsapat neve.

5. Tárgyak, kellékek a drámában

Bemutatásra, illetve kiosztásra kerülnek a játékban használható tárgyak, kellékek.

- Játsszói engedély. Bemutatásakor a drámatanár hangsúlyozza e tárgy jelentőségét.
- A drámatanár mint a társulat kelléke mindenkit megkérdez szerepköréről, ennek alapján kiosztja a jelmezeket, kellékeket, s felhívja a résztvevők figyelmét arra, hogy a társulat igen szegény, ezért a színészek nagy becsben tartják jelmezeiket, hiszen nagyon fontos munkaeszközök, s nem vásárolhatnak bármikor újat.

6. Szerepfelvétel

A drámatanár közli, hogy a társulat éppen London határában táborozik. November eleje van és nagyon hideg. A színészek azért jöttek a fővárosba, hogy állandó játszóhelyet találjanak télire. Este van, a társulat a tűz körül ül, a színészek az esélyeiket latolgatják, vajon mi vár rájuk Londonban. Ezen a ponton a tanár arra kéri a résztvevőket, hogy telepedjenek le a tűz köré (a tüzet egy piros ruhaanyag jelzi), és lépjenek szerepbe. A drámatanár szerepbelépésével mintát adhat a játszóknak, játékával, kérdéseivel segítheti az egész csoportos improvizációt.

7. A színészek álmai

Az óra vezetője elmondja, hogy ezen az éjszakán több színésznek is „rémálma” volt, melyek az elmúlt telet idézték fel, amikor hasonló helyzetben voltak, mint most: fáztak, nem volt elegendő élelmük. Ezután megkéri a résztvevőket, hogy kisebb csoportokban készítsenek rövid jelenetet arról, mifélek lehettek ezek az álmok. Ha a csoportnak nincs elegendő gyakorlata az önálló improvizációban, akkor célszerűbb egy állókép (tabló) megalkotására kérni a résztvevőket. Mikor a kicscsoportok elkészültek, bemutatják a többieknek jeleneteiket/tablóikat.

Ha kevesebb idő áll rendelkezésre a játékhoz, vagy ha a csoportnak az megfelelőbb, akkor ez a rész tanári narrációval is megoldható: a színészek lefekszenek a tűz köré, a tanár az elmúlt tél nyomorúságáról mesél.

8. Meghívó a palotába

A tanár szerepbe lép, királyi tanácsosként érkezik reggel a színészek táborába, hangos szóval ébreszti a színészeket. Erélyesen, magabiztosan lép fel, mint a hatalom képviselője. A király üzenetét hozza, miszerint a társulat köteles másnap reggel a királyi udvarban megjelenni. A királynak egy hét múlva születésnapja lesz, s e társulatot érte az a megtiszteltetés, hogy az ünnepségen szórakoztathatja az uralkodót. A tanácsos jutalmat, pénzt ígér szolgálatukért, sőt felcsillantja annak reményét is, hogy a társulat akár egy saját színházat kaphat ajándékba, ha a királynak tetszeni fog az előadás. (Tanácsos el.)

A játéknak ezen a pontján előfordulhat, hogy a színészek közül néhányan nem akarnak a palotába menni, a zsarnoknak játszani. Ekkor a drámatanárnak több lehetősége is van:

- mint a társulat tagja megpróbálja rábeszélni színésztársait a palotában való játékra, emlékeztetheti őket a tavalyi télre, vagy a nagy jutalomra;
- a tanácsos szerepéből közölheti, hogy a fegyveresek – akikkel érkezett – már körbevették a tisztást, ne próbálkozzanak szökéssel.

9. A királyi palotában

A palota egyik gyönyörű tükörtermében a főtanácsosra várnak a színészek, minden ragyogó tiszta, csillogó és nagyon jó meleg van. Megérkezik a királyi főtanácsos, nyájasan üdvözlö a társulatot. Közli, hogy remek körülmények között fognak lakni, kapnak négy szobát és egy próbatermet. A palotát egy hétig nem hagyhatják el: próbálniuk kell! Az udvari krónikás időközben elkészült a darabbal, melyet színre kell vinniük az ünnepségen. Az előadás címe ez lesz: DICSŐ KIRÁLYUNK, s a darab bátor és melegszívű uralkodónkról, VI. Edwardról szól, s arról, hogy mennyi minden szépet s jót tett népéért. Átadja a darab forgatókönyvét (lásd a mellékletet) a társulatvezetőnek, majd magukra hagyja a színészeket.

10. A szobákban

Miután a társulat megismerkedett a forgatókönyvvel és az első, várhatóan heves reakciók megtörténtek, a drámatanár megkéri a résztvevőket, hogy mint színészek vonuljanak el szobáikba (a teremben kijelöljük a szobák helyét), és gondolják át, eljátsszák-e ezt a számukra teljesen hazug darabot, s azt is, milyen lehetőségeik vannak a szembeszállásra. Azért került a játékba ezen a ponton egy kiscsoportos munkaforma, hogy többen lehetőséget kapjanak véleményük elmondására, ami nagycsoportos formában a csendesebb, visszahúzódóbb gyerekek számára nehézséget okozhat.

11. Megbeszélés

Szerepen kívül egyeztetjük a kiscsoportos munka eredményeit. Sorban végigvesszük az ötleteket, javaslatokat. Pl.:

- A színészek nyíltan megtagadják a darab bemutatását.
- Elvállalják a fellépést és a király kedvére tesznek.
- Elvállalják a fellépést, de más darabot adnak elő.
- Elvállalják a fellépést, de úgy játsszák el a darabot, hogy a véleményük is benne lesz.
- Szökéssel próbálkoznak.
- Megpróbálják megölni a királyt.
- Betegséget színlelnek.

A lehetőségek között előfordulhatnak olyanok, melyeket rövid megbeszélés után kizárhatunk az érvényes megoldások köréből, pl. a királyt nem lehet megölni, hiszen temérdek katona, őt veszi körül, és fegyvereink sincsenek; a szökés szintén lehetetlen a palotaórség miatt.

12. A helyzet vizsgálata játékban

Ha a csoport egyöntetűen azon az állásponton van, hogy megtagadják a darab eljátszását, akkor részletesebben megvizsgáljuk e döntés következményeit: jeleneteket készítünk a börtönről, tablókat a válogatott kínzásokról, vagy arról, mihez kezdenek, ha bevonják a játsszói engedélyüket.

Ha a résztvevők színjátszós tapasztalatokkal rendelkeznek, izgalmas lehet megvizsgálni, miként adható elő úgy a darab, hogy a királynak is tetszen és a társulat véleménye is benne legyen az előadásban.

13. További lehetőségek

A drámatanár elmondja, hogy a középkori krónikából kiderül, mi lett e vándorszíntársulat sorsa. Ebben az esetben kisebb csoportokban megvizsgálhatják a résztvevők, vajon mi történhetett a palotában, ha annak következményeképp:

- Szabadon engedték ugyan a színészeket, de öt évre bevonták a társulat játsszói engedélyét, ám öt év után is ugyanolyan lelkesedéssel fogadták őket a falvakban, mint azelőtt. Vajon, hogyan játszották el ez esetben a darabot?
- A társulat saját színházat kapott, s a nép nem szerette őket többé. Játékot készíthetünk arról: vajon miként érte el a főtanácsos, hogy játsszanak a színészek? Ebben az esetben azt is megvizsgálhatjuk, hogy milyen érzés lehet a színészeknek a zsarnokot kiszolgáló gazdag grófok, egyéb nemesurak szórakoztatása.

Mellékletek

1. sz. melléklet

A krónika

(A krónikarészletet a drámát tervező tanár írta, természetesen nem szentírás, bárki alkothat magának az órának, csoportnak megfelelőbbet.)

Krónika az 1500-as évekből

Sanyarú sors jut mostanság népünk fiainak, mert királyunk pusztán önnön javát tartja szem előtt. A királyi udvar pompázatos lakomák, vígságok színtere, melyért a nép könnyeivel, izzadságos munká-

val fizet meg. A hangos dárídók zenéje odafenn elnyomja népünk jajszavát, ám ha egyetlen sóhajtás is a király fülébe jut, szerencsétlen sors vár arra, ki azt hallatta. Mert a király dicséretet, hálát vár a nyomorúságban élő néptől.

Iszonyatos adókat vet ki, és megkínozza azokat, kik nem fizetnek, mert nem tudnak fizetni.
Élteti és dicsőíti királyát minden ember fia, mert fél szólni igazáért.

2. sz. melléklet

Lista a szerepkörökről

A szerepkörlistát a drámatanár adja meg a játékban, így lehetősége van arra, hogy az adott csoportnak leginkább megfelelő szerepköröket ajánlja fel. Pl. ha a résztvevők között sok „bohókás” gyermek van, nem szerencsés a bohóc szerepkört felvenni a listára, mert ezzel adott esetben feljogosíthatja a csoport tagjait, hogy – „szerepkörüknek megfelelően” – végigbohóckodják az órát.

- gazdag és zsugori öregember
- tudós
- hősszerelmes
- ravasz és okos bajkeverő
- bohóc
- ártatlan és szótlan leány
- kotnyeles szolgálólány
- szókimondó asszonyosság
- bűnöző
- zsarnok király
- hivatalnok
- gyámoltalan tisztalelkű ifjú
- hetvenkedő katona

3. sz. melléklet

A forгатókönyv

DICSŐ KIRÁLYUNK

drámai színjáték hön szeretett királyunkról

1. felvonás

Melyben dicső királyunk, VI: Edward születésekor a királyság minden lakója örömmel telik el. Ajándékokkal halmozzák el az újszülött gyermeket, egész országunk ünnepelnek.

2. felvonás

Melyben királyunk meghallgatja a nép fiainak panaszait, és megajándékozza a szegényeket.

3. felvonás

Dicső királyunk hazatér a győztes csatából. Az egész birodalom ünnepli.

4. felvonás

A király születésnapja, melyen a birodalom legtávolabbi csücskéből is özönlének a boldog alattvalók, ajkukon hála és jókívánság. A király könnyes szemmel öleli meg mindannyiukat egytől egyig.

III

A Marczibányi Téri Művelődési Központ

SZÍNHÁZ-DRÁMA-NEVELÉS

című sorozatának eddig megjelent kötetei:

1. Dramaturgiai olvasókönyv (szerkesztette Duró Győző és Nánay István)	280 Ft
2. Bolondos királyság, királyi bolondság (színjátékok gyermekszínhátszó csoportoknak)	240 Ft
3. Gabnai Katalin: Drámajátékok	360 Ft
4. Kaposi László: Játékkönyv	250 Ft
5. Gavin Bolton: A tanítási dráma elmélete	420 Ft
6. Jonothan Neelands: Dráma a tanulás szolgálatában	300 Ft

A kiadványok az intézményben megvásárolhatók, illetve megrendelhetők (a postai szállítás díja a megrendelöt terheli).